

Pisanie, obok czytania jest jedną z podstawowych technik szkolnych, którą powinien opanować uczeń. Proces kształtowania się umiejętności pisania trwa przez cały okres nauki szkolnej.

Poprawne wypowiedzianie się w piśmie jest czynnością złożoną, na którą składa się między innymi: poprawność ortograficzna z interpunkcją łącznie, gramatyczna, stylistyczna, semantyczna, składniowa i kompozycyjna.

Poprawność ortograficzna jest ważnym aspektem umiejętności pisania i pełni funkcję zasadniczą. Od formy zapisu wyrazów, zależy stopień zrozumienia zapisanej treści. Poprawna pisownia jest więc jednym z warunków efektywności przekazu informacji za pomocą tekstu pisanego. Zapewnia ona jednoznaczność i dokładność tego sposobu porozumiewania się. Błąd ortograficzny, polegający na napisaniu wyrazu w sposób niezgodny z obowiązującą normą ortograficzną, utrwaloną w zasadach pisowni i słownikach ortograficznych, jest elementem zakłócającym proces komunikacji.

Wymagania szkolne, dotyczące stopnia opanowania ortografii są wysokie, a trudności w uczeniu się ortografii mogą nawet przesądzać o karierze szkolnej ucznia.

Wśród uczniów istnieje bardzo duże zróżnicowanie indywidualne w zakresie predyspozycji do poprawnego pod względem ortograficznym pisania.

Z roku na rok przybywa uczniów ze specyficznymi trudnościami w opanowaniu poprawnej pisowni – czyli dysortografią.

O specyficznych trudnościach w uczeniu się ortografii można mówić wtedy, gdy uczeń nie może opanować poprawnej pisowni w czasie i zakresie przewidzianym przez program nauczania, mimo iż korzysta z form i metod nauki ortografii uznanych za optymalne dla uczniów o prawidłowym rozwoju intelektualnym oraz u którego występują deficyty funkcji percepcyjno- motorycznych.

Dysortografia rozumiana jako wszelkiego typu odstępstwa od prawidłowego zapisu (nie tylko błędy ortograficzne), występuje u około 13-15% uczniów, a więc skala i rozmiar występowania tych trudności jest problemem znaczącym. Dlatego tak niezmiernie ważna jest systematyczna i wielokierunkowa praca nad kształtowaniem kompetencji ortograficznych uczniów, a także zapewnienie możliwości uczestniczenia w terapii tym, którzy potrzebują pomocy w tym zakresie.

Prawidłowo zorganizowana, systematyczna i planowo prowadzona nauka ortografii na lekcjach może ograniczyć trudności uczniów w uczeniu się ortografii. Jednakże uczniowie z dysortografią wymagają dodatkowej pracy korekcyjno – kompensacyjnej, związanej z usprawnianiem zaburzonych funkcji percepcyjno – motorycznych oraz z kształtowaniem i doskonaleniem umiejętności poprawnego pisania.

Głównym celem terapii uczniów z dysortografią jest usprawnianie funkcji percepcyjno – motorycznych oraz wytworzenie nawyku automatycznego, poprawnego pisania i ograniczenie ilości popełnianych błędów.

Zaprogramowanie działań terapeutycznych musi zawsze być uzależnione od charakteru oraz zakresu zaburzeń i wymaga zastosowania specjalnych zabiegów, metod, technik i środków dydaktycznych. Mogą być one prowadzone w formie zajęć grupowych lub w przypadkach sprzężonych deficytów i nasilonych trudności w formie indywidualnej.

Oprócz stosowania urozmaiconych form ćwiczeń, dostosowanych do konkretnego przypadku ucznia, rodzaju jego dysfunkcji oraz stopnia i zakresu trudności, ważne jest pokierowanie procesem samokontroli i samokształcenia.

Wybrane metody i techniki wspierające terapię uczniów z dysortografią

1. Edukacja ortograficzna i językowa

Polega na przyswojeniu i utrwalaniu przez uczniów treści ortograficznych w obrębie najważniejszych działów ortografii. Wskazane jest zastosowanie następującej kolejności zagadnień, ujętych w dużych i małych blokach ortograficznych:

duże bloki ortograficzne

- pisownia wyrazów z „ó” wymiennym na: o, a, e;
- pisownia wyrazów z „ó” w przyrostkach: - ów, - ówka, - ówna;
- pisownia wyrazów z „ó” w wyrazach opartych na dawnej tradycyjnej wymowie i na początku wyrazów;
- pisownia wyrazów z „u” na początku wyrazów, wyjątki;
- pisownia wyrazów z „u” w zakończeniach rzeczownika: - un, - unka, - unek, - ulec, - uje;
- pisownia wyrazów z „u” w zakończeniach rzeczowników i przymiotników: - uszek, - utki, - us, - uch, - uchna;
- pisownia wyrazów z „rz” wymiennym na „r”;
- pisownia „rz” po spółgłoskach b, d, ch, g, j, k, p, t, w;
- pisownia wyrazów z „rz” w przyrostkach: -arz, -erz, -mierz, -mistrz;
- pisownia wyrazów z „rz” niewymiennym;
- pisownia wyrazów z „ż” wymiennym na: g, dz, h, s;
- pisownia wyrazów z „ż” w przyrostkach: -aż, -eż;
- pisownia wyrazów z „ż” w partykule : -że;
- pisownia wyrazów z „ż” po literze „n” w wyrazach zapożyczonych;
- pisownia wyrazów z „ch” wymiennym na „sz”, po literze „s” i na końcu wyrazów;
- pisownia wyrazów z „h” wymieniającym się w wyrazach pokrewnych lub w formach pokrewnych na: g, z, ż, dz;
- pisownia wyrazów z „h” w rozpoczynających cząstkach obcego pochodzenia: -hydro, -hiper, -hipo;

małe bloki ortograficzne

ćwiczenia w nich zawarte angażują głównie funkcje słuchowo – wzrokowe:

- różnicowanie samogłosek „ą” i „ę” od zespołów dźwiękowych „om”, „on”, „em”, „en”;
- różnicowanie słów, w których zachodzi utrata dźwięczności w różnych pozycjach wyrazu;
- ćwiczenia w stosowaniu zmiękczeń;
- różnicowanie struktur dźwiękowych: „sia”- „sja”, „zia”- „zja”, „cia” - „cja”
- pisownia wyrazów z „i” oraz „j”;
- pisownia w łącznej i rozdzielnej pisowni partykuły „nie” z różnymi częściami mowy;
- pisownia przyimków z rzeczownikami;
- pisownia wyrazów wielką i małą literą;
- pisownia liczebników;
- ćwiczenia w pisowni wyrazów o podobnym brzmieniu;
- pisownia wyrazów tożsamych głoskowo, a różnych ortograficznie np. jeź-jesz, może- morze, dróg-druk, lód-lud;
- pisownia wyrazów z dekompozycją samogłosek np. tępo -tempo, ląd -lont;
- opracowywanie triad np. lód - lud - lut, wierz - wiesz - wieź;
- opracowywanie pisowni wyrazów dźwiękonaśladowczych typu: brzęczeć, chrząkać, chrzęścić;
- ćwiczenia utrwalające z mieszanym materiałem ortograficznym;
- ćwiczenia w poprawnym stosowaniu znaków interpunkcyjnych

Wskazane jest jednoczesne przeprowadzanie analizy wyrazów w zakresie budowy morfologicznej (słowotwórczej i fleksyjnej), niezbędnej dla identyfikacji wyrazów pochodnych (pokrewnych i różnych form fleksyjnych) z wyrazami podstawowymi.

Ważne jest także utrwalanie wiadomości o częściach mowy i zdania.

2. Metoda wizualizacji

Wizualizacja to plastyczne wyobrażenie sobie jakiś treści. Pomaga w szybkim i trwałym zapamiętywaniu pojęć i ich odtwarzaniu we właściwej kolejności.

Wizualizacja może pomóc także w plastycznym wyobrażeniu sobie procesu pisania trudnych wyrazów. Uczniów mających trudności z przypominaniem sobie właściwej pisowni, należy zachęcić do uaktywnienia obrazu wzrokowego. Podczas ćwiczeń czytany wyraz zamieniany jest przez ucznia na wizualne obrazy i wyobrażenia wielowymiarowe.

Pamięć obrazu zależy od precyzji spostrzeżeń i dlatego trening wyobraźni poprzedza się ćwiczeniami spostrzegania. Polegają one na przykład na oglądaniu przez jedną minutę dowolnej ilustracji. Następnie po zasłonięciu ilustracji, uczeń wypisuje jak najwięcej zauważonych szczegółów. Przed wizualizacją napisanych wyrazów stosujemy inne proste wizualizacje takie jak: wyobrażenie sobie różnych przedmiotów (książka, ołówek, biurko), osób (siebie w łóżku, kolegi w klasie), kolorów (czerwone jabłko), dźwięków (fale oceanu), dotykania różnych rzeczy (kwiatów). Takie ćwiczenia wyostrzają zmysły.

Następnym etapem jest zapamiętywanie wyrazów. Ćwiczenie może polegać na zapamiętaniu 10 wyrazów np. z „h”, poprzez namalowanie w wyobraźni obrazu na białej tablicy, powstałego z połączenia pojęć w sposób dowolny. Np.

1 huśtawka	2 hak
3 helikopter	4 hałas
5 Henryk	6 herbata
7 hydraulik	8 higiena
9 hulajnoga	10 hamulec

Uczniowie zapamiętują wyrazy, wyobrażając je sobie, tak jak na zdjęciu. Z wyżej wymienionych wyrazów mogą też układać historyjki i „tworzyć filmy”.

Kierowanie wizualizacją wyrazów może przebiegać następująco:

1. Pokazujemy uczniom poprawnie napisany wyraz wydając polecenie: „Zamknij oczy i zobacz wyraz w wyobraźni”.
2. Ponownie pokazujemy wyraz, a uczniowie go obserwują.
3. Wydajemy polecenie : „ Zamknij oczy i zobacz wyraz jeszcze raz”.
4. Omówienie z uczniami pisowni wyrazu.
5. Zapis wyrazu np. słowniczku.

3. Metoda kalkowania Grace Fernalda

Metoda Grace Fernalda jest metodą angażującą jednocześnie wiele kanałów sensorycznych i syntetyzująca płynące z nich doznania (wzrokowe, słuchowe, dotykowe i kinestetyczno - ruchowe). Uwzględnia ona wielozmysłowe podejście do dziecka w procesie terapii. Metoda jest najbardziej przydatna dla dzieci z zaburzeniami percepcji wzrokowej, szczególnie pamięci wzrokowej sekwencyjnej oraz wyobraźni wzrokowej. Kalkowanie to wodzenie palcem po śladzie. Jest to metoda polisensorycznego uczenia się, ponieważ dziecko jednocześnie odczuwa, widzi, mówi i słyszy słowo, które uczy się rozpoznawać i odtwarzać. To technika słuchowo – wzrokowo – kinestetyczno - dotykowa przyswajania trudnych wyrazów. Jest to dobra metoda do przyswajania krótkich wyrazów, zawierających trudność ortograficzną, której nie wyjaśniają zasady ortografii polskiej (np. który, chór, mózg). Dziecko może samo wybrać sobie wyraz, którego chciałoby się nauczyć pisać poprawnie. Metoda G. Fernalda obejmuje kilka etapów postępowania. Pierwszy etap to procedura wstępna: wybór przez dziecko wyrazu. Następnie postępujemy według schematu:

- objaśnienie znaczenia wybranego wyrazu,
- sprawdzenie poprawności wymawiania,
- objaśnienie pisowni,
- dokonanie słuchowej analizy sylabowej i fonemowej słowa,
- dokonanie wzrokowej analizy sylabowej i literowej wyrazu.

Drugi etap to nauczanie pisania wybranego wyrazu według schematu:

- dziecko obserwuje wyraz napisany przez terapeutę na dużym arkuszu papieru kolorową kredką,
- arkusz papieru umieszcza się przed dzieckiem, które wymawia słowo i przesuwa po nim palcem,
- dziecko kopiuje słowo, wodząc palcem po poszczególnych literach i wymawia każdą z sylab, gdy przesuwa po niej palcem,
- potem dziecko zaznacza znaki diakrytyczne w wyrazie od strony lewej do prawej,
- dziecko wymawia słowo, wodząc po nim palcem, powtarza to tak długo, aż będzie umiało zapisać je bez kontroli wzroku,
- po zapamiętaniu obrazu ruchowego, na odwrotnej stronie kartki dziecko z zamkniętymi oczami powtarza zapis, pisząc palcem na papierze,
- następnie dziecko pisze to słowo na pasku papieru z pamięci, jeśli popełni błąd, procedurę zapisu należy powtórzyć od początku; pasek z napisanym wyrazem można przechowywać w pudełku,
- dziecko pisze kilka zdań lub krótkie opowiadanie z nauczonym wyrazem.

4. Kinezylogia Edukacyjna Paula Dennisona

Kinezylogia Edukacyjna polega na wykorzystaniu ruchów ciała do wspierania procesów uczenia się. Metoda uczy i pokazuje w praktyce, możliwości wykorzystania naturalnego ruchu fizycznego, niezbędnego do organizowania pracy mózgu i ciała. Pierwszym stopniem Kinezylogii Edukacyjnej jest „Gimnastyka Mózgu”, która przedstawia metodykę aktywizacji naturalnych mechanizmów pracy mózgu poprzez naturalny fizyczny ruch ciała. W procesie terapii konieczne jest, aby uczniowie poznawali i badali w swoim otoczeniu każdy aspekt ruchu i równowagi. Szczególnie ważne są dwa zasadnicze typy ruchów:

- 1) Ruchy przekraczające pewną linię środkową (utworzoną przez lewą i prawą stronę ciała). Integrują one myślenie i ruch, zapewniają łatwość uczenia się oraz umożliwiają rozwój funkcji psychofizycznych, zapewniają optymalną pracę układu nerwowego.
- 2) Jednostronne ruchy ciała, powodujące rozdzielenie myśli i ruchu. Program terapii wykorzystuje oba rodzaje ruchów, w postaci różnych ćwiczeń. Celem tych ćwiczeń jest ożywienie integracji myśli i ruchu. Ćwiczenia pobudzają określone części mózgu i mechanizmy integracji myśli i ruchu, dzięki czemu nowy sposób uczenia się sprzyja lepszemu zapamiętywaniu.

Ćwiczenia „Gimnastyki Mózgu” nastawione są również na rozwój koordynacji ruchu i funkcji psychofizycznych np. koordynacja małej i dużej motoryki przy pisaniu i komunikowaniu się. W procesie terapii wykorzystywane są cztery grupy ćwiczeń:

1. ćwiczenia na przekraczanie linii środka - ruchy umożliwiające przekroczenie linii środka, stymulujące pracę zarówno dużej jak i małej motoryki. Sprzyjają doskonaleniu i integracji połączeń prawej i lewej półkuli mózgu oraz całościowego odbioru materiału na poziomie analizy i uogólnień.

- **Ruchy Naprzemienne** (w pozycji stojącej dotykane prawą ręką uniesionego lewego kolana, a lewym prawego).

Ćwiczenia aktywizują lewą i prawą półkulę mózgową, poprawiają koordynację wzrokowo - ruchową.

- **Leniwe Ósemki** (kreślenie kciukiem, płynnym ruchem poziomej ósemki, zaczynając od punktu środkowego na wysokości oczu w lewo).

Ćwiczenie integruje pracę lewego i prawego oka oraz rąk, zmniejsza napięcie mięśni.

- **Rysowanie Oburącz** (rysowanie obiema rękami równocześnie linii, figur, kształtów, z których każda rysowana jedną ręką jest zwierciadlanym odbiciem drugiej rysowanej w tym samym czasie drugą ręką. Dowolne bazgranie jednocześnie obiema rękami w powietrzu).

Ćwiczenie rozwijające twórcze myślenie, usprawnia rysowanie i pisanie.

- **Słoń** (ręka wyciągnięta w przód grzbietem dłoni do góry, głowa przytulona uchem do ramienia, wzrok podąża ponad wierzchem dłoni za poruszającą się ręką. W tej pozycji stosujemy rysowanie ręką,, Leniwych Ósemek").

Ćwiczenie rozluźnia mięśnie szyi i oczu, poprawia pamięć, aktywizuje zmysł równowagi.

- **Oddychanie Przeponowe** (przy wdychu wypełnia się klatkę piersiową i brzuch powietrzem, wdycha się powietrze krótkimi dmuchnięciami). Ćwiczenie zwiększa pojemność płuc, wzmacnia pracę przepony, dotlenia organizm.
- **Krażenie Szyją** (w pozycji siedzącej należy rozluźnić mięśnie szyi, głowę bardzo wolno przetoczyć w dół i zataczać łuki od jednego do drugiego obojczyka).

Ćwiczenie ma dobry wpływ na CUN i reguluje oddech.

2. Ćwiczenia energetyzujące ciało — zapewniają one niezbędną prędkość i intensywność przebiegu procesów nerwowych między komórkami mózgu.

- **Punkty na Myślenie** (kciukiem i palcem wskazującym zgodnie z ruchem wskazówek zegara, wykonuje się masaż punktów położonych poniżej początku obojczyka, druga ręka znajduje się na pępku).

Ćwiczenie dotlenia mózg, przywraca równowagę i stabilizację całego ciała, ułatwia czytanie, pisanie.

- **Punkty Równowagi** (palcem prawej ręki dotykamy punktu za uchem, drugą rękę kładziemy na pępku, po 30 sek. Zmieniamy ręce).

Ćwiczenie ułatwia koncentrację, myślenie skojarzeniowe, wyostrza zmysły, poprawia samopoczucie.

- **Punkty Ziemi** (jedną rękę układamy na kości łonowej, drugą pod dolną wargą, oczami patrzymy na punkt na dole, głowa ułożona centralnie, można dodać wodzenie oczami od strony lewej do prawej i z dołu do góry).

Ćwiczenie poprawia akomodację wzroku, odpręża umysł, włącza dolne pole widzenia, łagodzi zmęczenie umysłu.

- **Energetyczne Ziewanie** (masujemy staw żuchwowo- skroniowy czterema palcami, uchylamy usta i ziewamy).

Ćwiczenie relaksuje mózg, oczy, szczęki, całą twarz i resztę ciała.

- **Kapturek Myśliciela** (masujemy uszy od góry małżowiny do dołu palcem wskazującym i kciukiem, następnie potrząsamy górną, środkową i dolną częścią małżowiny).

Ćwiczenie włącza i wyostrza słuch, polepsza rozumienie ze słuchu, poprawia krótkoterminową pamięć słuchową.

- **Woda** daje energię, zapewnia sprawny przebieg reakcji chemicznych i energetycznych, zapewnia efektywną pamięć, powoduje wzrost koncentracji.

Wodę należy pić w ciągu trwania zajęć terapeutycznych.

3. Ćwiczenia wydłużające - rozciągają mięśnie ciała, a te przekazują do mózgu sygnał informujący o tym, że ciało jest rozluźnione, spokojne i gotowe do pracy poznawczej.

- **Aktywna Ręka** (wyciągniętą przy głowie ręką stawia się opór naciskowi drugiej ręki, nacisk następuje przy wydechu).

Ćwiczenie wzmacnia koncentrację, odpręża mięśnie barków, poprawia charakter pisma, ułatwia rysowanie.

- **Sowa** (chwytną ręką za mięsień barkowy, głowa ułożona centralnie, a następnie maksymalnie odwraca się w bok, powietrze wdychamy nosem do brzucha).

Ćwiczenie poprawia dotarcie do mózgu krwi, limfy i energii, koordynuje wzrok i słuch z pracą ciała.

- **Zginanie Stopy** (jedna noga na kolanie nogi przeciwnej, ręką łapiemy za ścięgno Achillesa, drugą ręką za zaczep mięśnia pod kolaniem. Ruch stopy w górę - wdech, ruch w dół - wydech. Potem masujemy łydkę kciukiem).

Ćwiczenie koordynuje przednią i tylną część mózgu i ciała oraz integruje pracę lewego i prawego oka oraz rąk, zmniejsza napięcie mięśni.

- **Pompowanie Pięty** (nogi ustawiamy jedna za drugą na jednej linii, noga z przodu ugięta, nie odrywa się, noga tylna wyprostowana w kolanie, ciężar ciała na nodze przedniej. Gdy prostujemy nogę przednią to tylna noga jest na palcach. W pozycji wyjściowej następuje wydech).

Ćwiczenie przywraca właściwą długość mięśni i ścięgien nóg, odblokowuje ośrodki mowy, poprawia porozumiewanie się.

- **Luźne Skłony** (nogi skrzyżowane w kostkach i lekko ugięte w kolanach, ręce unosimy do góry i wykonujemy wdech, przy wydechu robimy skłon z zamachem rąk).

Ćwiczenie przywraca właściwą długość mięśni i ścięgien nóg, bioder i miednicy, poprawia poczucie równowagi, rozluźnia, relaksuje, usprawnia koncentrację uwagi.

4. Ćwiczenia Pogłębiające sprzyjają zwiększonemu, pozytywnemu nastawieniu. Stabilizują i rytmizują procesy nerwowe organizmu, co sprzyja osiągnięciom w nauce.

- **Pozycja Dennisona** (pozycja siedząca, nogi skrzyżowane w kostkach, kolana lekko ugięte, ręce pod pachami, oczy zamknięte, język na podniebieniu).

Ćwiczenie ma dobry wpływ na koncentrację, stabilność emocjonalną, wzmocnienie poczucia własnej wartości.

- **Punkty Pozytywne** (lekki dotyk palcami punktów położonych na wypukłościach czoła, między brwiami, a linią włosów, w połowie tej odległości).

Ćwiczenie uspokaja, odpręża, odblokowuje pamięć, ułatwia uczenie się.

Wybrane ćwiczenia Kinezylogii Edukacyjnej należy wykonywać w określonej kolejności, kompleksowo. Każde z nich wykonuje się od 1 do 2 minut, w tempie umiarkowanym. Na zajęciach można stosować także równoważenia na określony cel np. „Jestem aktywny na lekcjach”, „Mam dobre oceny”.

Używając procedur Kinezylogii Edukacyjnej możemy umiejętnie stymulować ciało i umysł, przygotować do uczenia się w sposób harmonijny i zintegrowany. Ruch jest nieodłączną częścią uczenia się i myślenia, ważnym ogniwem w nauce czytania i pisanania.

5. Neurolingwistyczne Programowanie (NLP)

Neurolingwistyczne Programowanie oznacza zmianę dotychczasowego zachowania na bardziej skuteczne.

Według NLP dysortografia to zaburzenie przekazu informacji pisemnej, wynikające z niewłaściwego sposobu zapamiętywania wyglądu wyrazu. NLP stwierdza, że o poprawności ortograficznej pisanego wyrazu decyduje jego wcześniejsze zwizualizowanie wewnętrzne. Sięganie do zasobów pola pamięci wzrokowej, którego obszar najczęściej mieści się w górnej części lewej strony naszego pola widzenia, gwarantuje wybór właściwego wzorca.

Metoda zakłada, że obserwacja ruchów oczu, związanych z aktywnością różnych okolic mózgu, umożliwia określenie typowych dla konkretnych osób części pola widzenia odpowiadających obrazom przypominającym bądź konstruowanym. Umieszczenie wyrazów w polu pamięci wzrokowej polegać może na przenoszeniu poszczególnych znaków graficznych (liter) ze wzoru na wyobrażoną płaszczyznę i nazywaniu ich w kolejności prostej lub odwrotnej. Pomocne są różne wyobrażeniowe modyfikacje tych wyrazów np. powiększenie, użycie kolorów, zmiana kształtu liter.

Podczas zajęć terapeutycznych z wykorzystaniem metody NLP, można zastosować schemat „tworzenia obrazów słów”:

1. Pokazanie na planszy obrazu słowa w lewym górnym polu widzenia dziecka. Wyraz powinien być starannie napisany literami pisanymi, ulubionym kolorem dziecka.
2. Uczeń czyta cały wyraz od początku.
3. Uczeń czyta cały wyraz od końca.
4. Następnie uczeń zamyka oczy i w wyobraźni czyta cały wyraz od początku, potem od końca.
5. Uczeń odczytuje wyraz z planszy poprzez nazywanie każdej litery wyrazu od początku.

6. Nazywanie każdej litery od końca.
7. Uczeń kilkakrotnie czyta wyraz nazywając każdą literę najpierw od początku, potem od końca.
8. Zabieramy planszę z napisanym wyrazem, a uczeń mówi litery pokazywanego wcześniej wyrazu z wyobraźni, patrząc na pustą planszę pokazywaną w górnym lewym rogu.
9. Uczeń czyta w wyobraźni wyraz od tyłu do przodu po literze.

W pierwszych próbach pokazujemy kilka krótkich wyrazów, a czas trwania ćwiczeń wynosi około 10—15 minut. Potem możemy wydłużać wyrazy i pokazywać ich więcej.

6. Techniki zapamiętywania

Techniki zapamiętywania ułatwiają proces uczenia się. Pamięć jest procesem umysłowym, który składa się z trzech elementów: kodowania, przechowywania, odtwarzania i przywoływania. Problem słabej pamięci, sprowadza się do trudności z przywołaniem, czyli z odtwarzaniem. Tę umiejętność można wyćwiczyć różnymi sposobami.

Metoda skojarzeń

Bardzo dobrym czynnikiem wspomagającym pamięć są skojarzenia, czyli asocjacje. Osoba ucząca się dokonuje ich na własny użytek. Łatwiej zapamiętać kilka rzeczy powiązanych ze sobą logicznie, niż rzeczy pojedyncze. Lepiej pamięta się skojarzenia nielogiczne, czy śmieszne. Dlatego pisownię wyrazów możemy tłumaczyć także przez zastosowanie dowolnych reguł lub powiązań.

W metodzie tej uruchamia się wyobraźnia skojarzenia wyrazów np. wyraz róża ma dwa „kolce”- literę „ó” oraz „ż”.

Wyraz porzeczka - po rzece. Wyraz jeżyna - kłująca jak jeż.

Skojarzenia wyrazów można też przedstawić za pomocą obrazków, w których trudna litera zastąpiona jest rysunkiem lub symbolem.

Metoda „Słowa- haki”

Metoda ta polega na wykorzystaniu zdolności skojarzeniowych i wizualizacyjnych mózgu. Jest pomocna w zapamiętywaniu dowolnych informacji w ściśle określonej kolejności. Fazą wstępną ćwiczenia jest stworzenie słów- haków, mogą nimi być rymujące się słowa „klucze” np.: raz - głąz

1 jeden - Eden	6 sześć - jeść
2 dwa - gra	7 siedem- krem
3 trzy - psy	8 osiem - prosię
4 cztery - litery	9 dziewięć - kręć
5 pięć - chęć	10 dziesięć - pamięć

Następny etap to wyuczenie się „słów- haków” na pamięć. Potem do „słów- haków” doczepia się wyrazy, które mamy utrwalić np. z wybranego bloku ortograficznego - ó, rz, h.

1 bagaż	6 odzież
2 śnieżyca	7 odprężyć
3 wypożyczalnia	8 spiżarnia
4 dróżka	9 ostrożnie
5 żarówka	10 życie

7. Techniki relaksacyjne

Relaksacja ma na celu zmniejszenie stanów napięcia emocjonalnego i mięśniowego, powoduje wewnętrzne odprężenie oraz pozbywanie się reakcji lękowych. W procesie terapii można zastosować następujące techniki relaksacyjne:

- **Relaks progresywny E. Jacobsona** - jest to relaksacja stopniowana, obejmująca w określonej kolejności poszczególne części ciała.
- **Trening autogenny J. Schulca** - z wykorzystaniem aktywności werbalnej prowadzącego lub nagranych na taśmie magnetofonowej opowiadania, bajki itp.

Podczas zajęć wskazane jest także wykorzystywanie wybranych elementów z Kinezylogii Edukacyjnej P. Dennisona.

8. Technika komputerowa

Wykorzystanie techniki komputerowej do wspomaganie terapii jest jednym z ważniejszych zadań „Treningu ortograficznego”. Programy komputerowe nie zastąpią terapeuty, jednak znacząco ułatwiają i uatrakcyjniają zajęcia z dziećmi dyslektycznymi. Do terapii uczniów z dysortografią potrzebne są ćwiczenia jak najbardziej różnorodne, oparte o jak największą gamę pomysłów. Komputer jest dla uczniów ciekawym narzędziem i znacznie chętniej wykonują oni ćwiczenia komputerowe niż klasyczne. Dzięki odpowiedniej

konstrukcji programów, ćwiczenia praktyczne nie wymagają nadzoru terapeuty, co pozwala na równoległe zajęcia z innymi uczniami i ułatwia pracę w małych grupach. Programy komputerowe mogą być wykorzystywane nie tylko przez terapeutę, ale również przez rodziców, dzięki czemu znacznie łatwiej utrzymać niezwykle istotną dla efektów terapii systematyczność pracy dziecka.

Ortograficzne programy komputerowe można podzielić na trzy rodzaje:

1. programy edukacyjne - głównie gry komputerowe oparte na konwencji domowych gier wideo
2. programy dydaktyczne - służące do testowania lub doskonalenia umiejętności ortograficznych
3. programy narzędziowe - komputerowe słowniki ortograficzne (korektory tekstów)

Istniejące obecnie programy do nauki ortografii w większości należą do grupy programów edukacyjnych. Programy ortograficzne dają zazwyczaj możliwość wyboru zakresu tematycznego ortograficznej zabawy i poziomów trudności, które gracz pokonuje. Osiągnięcia graczy są rejestrowane, co pozwala na ocenę postępów w opanowaniu zagadnień ortograficznych. Ponieważ dysortografia jest na ogół wynikiem niedostatecznej sprawności analizatora wzrokowego i słuchowego, a trudności z ortografią są jedynie skutkiem deficytów, to praca z uczniem musi więc polegać, zarówno na ćwiczeniach wspomagających rozwój obu analizatorów, jak i ćwiczeniach ułatwiających nauczenie się ortografii.

W zajęciach terapeutycznych dla starszych uczniów z dysortografią wskazane jest skorzystanie z następujących programów komputerowych:

Program „ Dyslektyk” - autor Marcin Borkowski, zawiera ćwiczenia i gry kształcące percepcję słuchową, wzrokową i umiejętności ortograficzne. W programie występują trzy rodzaje ćwiczeń:

1. ćwiczenia rozwijające głównie analizator wzrokowy,
2. ćwiczenia nastawione na pracę z analizatorem słuchowym,
3. ćwiczenia służące do wspomaganie nauki ortografii.

Wszystkie typy ćwiczeń pomagają również w poprawianiu koncentracji uwagi oraz niektóre z nich ćwiczą pamięć krótkotrwałą.

Automatycznie wybierane są ćwiczenia z dwóch pierwszych grup, tak aby dziecko zaczynało od ćwiczeń najprostszych, a następnie przechodziło do ćwiczeń coraz trudniejszych i coraz bardziej czasochłonnych. Ćwiczenia z ostatniej trzeciej grupy, sprawdzające znajomość ortografii, nie są wywoływane automatycznie. Umożliwia to ręczne ustawienie przez osobę prowadzącą terapię, rodzica lub przez samo dziecko, jaki zestaw problemów ortograficznych wystąpi w ćwiczeniu. Oba programy spełniają funkcję sprawdzającą.

Program „Dyslektyk” zawiera następujące rodzaje ćwiczeń:

1. Powtarzanie sekwencji dźwięków.
2. Liczenie powtórzeń dźwięków.
3. Memory.
4. Układanka.
5. Dobieranie identycznych elementów.
6. Loteryjka ortograficzna.
7. Układanka ortograficzna.

Program „Samouczek ortograficzny 1.0. i 1.2.” przeznaczony jest dla uczniów z dysleksją ze szkół podstawowych. Zawiera około 1500 ortogramów z trudnościami z zakresu: ó- u, rz- ż, h- ch, które użyte są w 232 ćwiczeniach, trwających 35 godz. (jedna sesja trwa około 20-30 min.). Ćwiczenia ułożone są w zadania według zasady stopniowania trudności. Program wymusza korektę błędów i wykonanie całego zadania poprawnie. Dziecko otrzymuje na bieżąco informację o popełnianych przez siebie błędach oraz wskazówki jak je poprawić.

Program może utworzyć indywidualne bazy wyrazów trudnych (mogą być dla każdego ucznia), które można wydrukować. Jest wyposażony w pomoc kontekstową.

Program „Sposób na ortografię 1.0.” - autorką jest Krystyna Błaszczak, oparty jest głównie na ćwiczeniach uzupełniania wyrazów z lukami. Zadaniem dziecka jest wybranie spośród dwóch i więcej wskazanych możliwości: poprawnych i błędnych- właściwej litery lub dwuznaku.

W terapii można zastosować także inne programy komputerowe np. „Mała ortografia”, „Ortomania”, „Dyktando”.

„Trening ortograficzny” jako forma terapii uczniów z dysortografią opiera się na wykorzystaniu dużej ilości różnorodnych metod, technik, form pracy oraz środków dydaktycznych. Podczas zajęć terapeutycznych mogą być stosowane wszelkie dostępne pomoce dydaktyczne według uznania terapeuty. Szczególnie należy uwzględnić następujące pomoce:

- gry dydaktyczne (domina ortograficzne, układanki, gry planszowe, loteryjki)
- suwaki i zegary ortograficzne
- rebusy, krzyżówki, łamigłówki, zagadki
- plansze ortograficzne i foliogramy
- rozsypanki sylabowe i wyrazowe
- memory
- tangramy

- słowniki: ortograficzny, ortograficzne- frazeologiczny, języka polskiego, poprawnej polszczyzny, wyrazów obcych
- zeszyty ćwiczeń kształcących i utrwalających podstawowe umiejętności ortograficzne
- literatura uzupełniająca o charakterze kształcącym i sprawdzającym
- dydaktyczne programy komputerowe.

Formy ćwiczeń stosowanych w terapii

Ćwiczenia zastosowane w procesie terapii, uwzględniają rodzaj i stopień stwierdzonych u uczniów deficytów. Angażują one wszystkie funkcje percepcyjno- motoryczne, a przede wszystkim: percepcję wzrokową i słuchową, pamięć wzrokową, słuchową i ruchową. Wzmacniają również integrację pomiędzy tymi funkcjami (integracja słuchowo- wzrokowo- ruchowa). W terapii wskazane jest uwzględnienie następujących rodzajów ćwiczeń:

1. ortograficznych

Przepisywanie - polega na wzrokowym ujęciu wyrazu jako całości i reprodukowaniu go w poprawnej postaci. W trakcie ćwiczenia występuje połączenie czynności ruchowej z pamięcią wzrokową. Ćwiczenie utrwała w pamięci poprawny obraz graficzny wyrazów. W tej formie ćwiczeń ortograficznych wskazane są także dodatkowe zadania np. podkreślenie kolorem odpowiednich liter czy wyrazów.

Pisanie z pamięci - polega na obserwowaniu i zapamiętywaniu graficznego obrazu wyrazu lub zdania, a następnie na pisaniu go z pamięci. Ten rodzaj ćwiczenia angażuje pamięć mechaniczną. Wyobrażenia wzrokowe, słuchowe i ruchowe, powstające podczas pisania z pamięci korzystnie wpływają na rozwijanie spostrzegawczości, uwagi i świadomości ortograficznej.

Warunkiem skuteczności powyższych form ćwiczeń jest wyuczenie uczniów dokładnej obserwacji ortogramu, analizy rodzaju trudności w pisowni, sprawdzania zapisu i dokonywania starannej korekty.

Pisanie ze słuchu - czyli dyktando, polega na zapisywaniu dyktowanego tekstu. W procesie pisania ze słuchu usłyszane słowa należy rozłożyć na dźwięki i każdemu z nich przyporządkować odpowiedni znak graficzny, następnie zapisać je. Zadaniem tego ćwiczenia jest utrwalenie pisowni tych wyrazów, które powinny wejść do czynnego słownika uczniów. Dyktando może aktywizować uwagę, wiedzę i umiejętności uczniów. Rozwija także samokontrolę poprzez powstawanie prawidłowych skojarzeń wzrokowo- kinestetycznych i słuchowo- kinestetycznych, prowadzących do automatyzacji czynności pisania. W zajęciach terapeutycznych należy stosować dyktanda utrwalające, które mają na celu przyswojenie materiału ortograficznego w zakresie poznanych reguł pisowni. Do tej grupy należą między innymi dyktanda z objaśnianiem trudnych wyrazów (dyktanda słuchowe i wzrokowe).

W celu sprawdzenia nabytych umiejętności ortograficznych można zastosować dyktando sprawdzające. Jednak zawsze po napisaniu takiego dyktanda należy omówić wyrazy trudne pod względem ortograficznym i zapisać je w poprawnej formie.

Pisanie z komentowaniem - polega na tym, iż dyktowany tekst jest zapisywany przez uczniów z równoczesnym przeprowadzaniem analizy ortograficznej zapisywanych wyrazów. Ćwiczenie to może pomóc uczniom w kształtowaniu świadomego nawyku korzystania z reguł ortograficznych.

2. Inne formy ćwiczeń

Zadania o charakterze gier dydaktycznych i rozrywek umysłowych

- krzyżówki ortograficzne
- zagadki
- rebusy
- łamigłówki
- szarady piktogramy
- uzupełnianki literowe i wyrazowe
- układanie wyrazów i zdań z rozsypanek
- tworzenie „magicznych” drabinek, trójkątów i kwadratów
- tworzenie „kombajnów” wyrazowych
- zabawy w słowa
- tworzenie gazetek ortograficznych
- tworzenie własnych tekstów np. pisanie reklam, wierszy itp.
- tworzenie schematów graficznych wyrazów np. rodziny wyrazów
- układanie zdań i związków wyrazowych z wyrazami o określonej trudności ortograficznej;
- samodzielne układanie krzyżówek
- tworzenie własnych słowników trudnych wyrazów
- tworzenie opowiadań i historyjek z największą ilością wyrazów o określonej trudności ortograficznej
- wyszukiwanie w tekstach wyrazów na daną regułę
- przytaczanie z pamięci przykładów na daną zasadę,
- układanie komiksów
- inne ćwiczenia według inwencji terapeuty

Ćwiczenia ortograficzno – słownikowe oraz ortograficzno - gramatyczne

Ten rodzaj ćwiczeń rozwija sprawność w poprawnym zapisie, zapobiega błędom i uczy świadomego stosunku do ortografii. Jednocześnie utrwala wiadomości gramatyczne i wzbogaca czynny słownik ucznia.

Opracowała: mgr Mirosława Żbikowska

pedagog, logopeda

Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna we Włocławku

PROPONOWANA LITERATURA

1. Błaszczak K.: Sposób na ortografię. Warszawa 1992
2. Bogdanowicz M.: Integracja percepcyjno-motoryczna, metody diagnozy i terapii, Warszawa 1990
3. Bogdanowicz M.: O dysleksji czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu, Lublin 1994
4. Bogdanowicz M.: Trudności w pisaniu u dzieci, Gdańsk 1984
5. Brejnak W. (red.): Biuletyn informacyjny PTD. Kinezylogia Edukacyjna, wsparcie dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Warszawa 2003
6. Czajkowska I., Herda K.: Zajęcia korekcyjno - kompensacyjne w szkole. WSiP, Warszawa 1989
7. Gąsowska T., Pietrzak-Stępkowska Z.: Praca wyrównawcza z dziećmi mającymi trudności w czytaniu i pisaniu – poradnik nauczyciela – reedukatora, część II – zajęcia reedukacyjne. WSiP, Warszawa 1978
8. Gierymscy B i K.: Ortografia na bardzo dobry
9. Górniak H., Mazur M., Siwka A., Strzyżewska B.: Zeszyt ćwiczeń z ortografii – VIII. WIT-GRAF, Toruń 1994
10. Górniak H.: Zeszyt ćwiczeń z ortografii – kl. VI. WIT-GRAF, Toruń 1994
11. Górniewicz E.: Pedagogiczna diagnoza specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu. Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 1994
12. Hannaford C.: Zmysłne ruchy, które doskonalą umysł. Podstawy Kinezylogii Edukacyjnej. Oficyna Wydawnicza Medyk, Warszawa 1998
13. Jastrząb J.: Usprawnienie funkcji percepcyjno - motorycznych dzieci dyslektycznych. Warszawa 1990
14. Kopyt H.: Ćwiczenia ortograficzne. WSiP, Warszawa 1993
15. Kościowa M.: Rz czy ż pomoce do ćwiczeń ortograficznych, WSiP 1988
16. Kwiecień M. I.: Uczę się ortografii. Warszawa 1993
17. Mickiewicz J.: Jedyńka z ortografii? Rozpoznawanie dysleksji w starszym wieku szkolnym. Toruń 1995
18. Nawrocka K.: Ćwiczenia ortograficzne z zasadami dla klas 4-8. Łódź 1995
19. Nowak F.: Książka do nauczania ortografii kl. IV, V, VI, VII, VIII. Somix, Bydgoszcz 1992
20. Nowak J.: Uczę się ortografii. Warszawa 1996
21. Paluszewski J.: Dyktanda i ćwiczenia z ortografii dla uczniów klas starszych. COMENSAL, Warszawa 1993
22. Polański E.: Dydaktyka ortografii i interpunkcji. WSiP, Warszawa 1995
23. Polański E.: Nowy słownik ortograficzny. PWN Warszawa 1998
24. Roślik E., Droś T.: Język polski – zbiór dyktand, sprawdziany błyskawiczne, 7-8. F-ma Tomczak, Łódź 1995
25. Saduś Z.: Zeszyt ćwiczeń do nauki ortografii dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych. Kwant, Opole 1993
26. Siemieniecki B. (red.): Komputer w diagnostyce i terapii pedagogicznej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1996
27. Skrzypek A., Modzelewski M., Tokarski A.: Uwagi wynikające z praktyki stosowania programów komputerowych w terapii dzieci mających trudności w nauce czytania. Scholasticus, 1995, nr 2

28. Strzyżewska B.: Zeszyt ćwiczeń z ortografii – VII. WIT-GRAF, Toruń 1994
29. Szymczak M.: Słownik ortograficzny języka polskiego. PWN, Warszawa 1986
30. Tomczyszyn-Wiśniewska T.: Jak pisać bez błędów. Warszawa 1991
31. Wójcik J.: Nauka ortografii i interpunkcji. Wiadomości i ćwiczenia dla uczniów klas 4-6. WSiP, Warszawa 1991
32. Wójcik J.: Ortografii i interpunkcji nauczę się sam. WSiP, Warszawa 1992